

Instytut Botaniki Polskiej Akademii Nauk – ogólnopolskie centrum badań i dokumentacji bioróżnorodności roślin i grzybów – 145 lat tradycji

Zbigniew MIREK

MIREK Z. 2010. **Institute of Botany of the Polish Academy of Sciences – centre of investigation and documentation of plant and fungi biodiversity – 145 years of tradition.** *Wiadomości Botaniczne* 54(3/4): 41–48.

Early history of scientific institutions preceding the Institute of Botany of the Polish Academy of Sciences is described to demonstrate the continuity of the 145 years' tradition of botanical research. It goes back to the Physiographical Committee of the Scientific Society of Cracow (TNK), later transformed into the Physiographical Committee of the Academy of Sciences and Letters (AU) and – after World War I – of the Polish Academy of Sciences and Letters (PAU). The scientific and organizational legacy of the Committee constituted a main basis for the formation of the Institute of Botany PAS in the 1953. Main steps of this history are outlined in the paper.

KEY WORDS: Institute of Botany of the Polish Academy of Sciences, Physiographical Committee of the Scientific Society of Cracow (TNK), Polish Academy of Sciences and Letters (PAU), history

---

Zbigniew Mirek, Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, ul. Lubicz 46, 31-512 Kraków, e-mail: z.mirek@botany.pl

WPROWADZENIE

Dynamiczny rozwój i postęp nauki w drugiej połowie XVIII wieku wyraźnie uświadomił jej reformatorom konieczność powoływania instytucji, których cele i zadania nie mogły być zadowalająco wypełnione przez istniejące wówczas uniwersytety. Na bazie istniejących uniwersytetów zaczęto więc tworzyć instytucje, których jednym z głównych zadań były badania naukowe. Z biegiem lat stworzyły one własną infrastrukturę badawczą i własną kadre; uzyskały

także niezależność finansową, stając się ważnym elementem nowoczesnej nauki, tak w zakresie nauk podstawowych jak i aplikacyjnych. Stopniowo liczba tego typu instytucji i związanych z nimi placówek rosła, a ich spektrum stanowi dziś jedną z ważnych miar pozycji naukowej danego kraju. Dość spojrzeć na takie europejskie potęgi naukowe jak Niemcy, gdzie obok instytucji państwowych tego typu, mamy liczne instytucje niepaństwowe, jak towarzystwa czy fundacje naukowe budujące sieć placówek o charakterze badawczym, w których prowadzone są badania

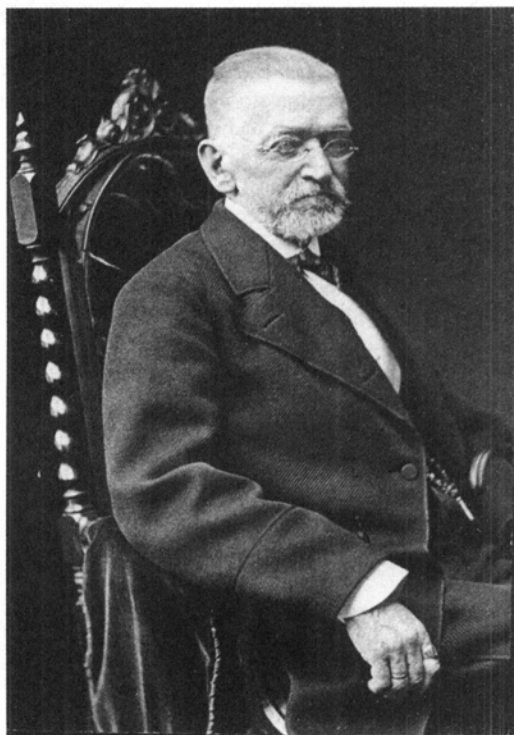
na najwyższym światowym poziomie. W Polsce powojennej nauka oparta została na trzech filarach: placówkach pionu szkół wyższych (które, obok dydaktyki, prowadzą także badania naukowe), placówkach Polskiej Akademii Nauk oraz pionie instytutów resortowych związanych z naukami aplikacyjnymi. Aczkolwiek Polska Akademia Nauk powstała na początku lat 50. XX wieku, to jednak liczne jej placówki kontynuują tradycję instytucji wcześniej istniejących, zachowując ich dziedzictwo i tożsamość wyrażoną w ciągłości osobowej, ciągłości zbiorów, wydawnictw, zaplecza badawczego, czy wykonywanych zadań. Dobrym przykładem może tu być ciąg instytucji prowadzący od Komisji Fizjograficznej Towarzystwa Naukowego Krakowskiego poprzez Akademię Umiejętności i Polską Akademię Umiejętności do Zakładu, a następnie Instytutu Botaniki Polskiej Akademii Nauk. Najważniejsze etapy tej historii scharakteryzowano poniżej w oparciu o wcześniejsze opracowania źródłowe (Czerwiakowski 1867, Szafer 1973, Górski 1974, Dybiec 1993, Köhler 2002, 2008).

KRÓTKA HISTORIA INSTYTUCJI POPREDZAJĄCYCH POWSTANIE INSTYTUTU BOTANIKI PAN

Wydarzeniem, z którym niewątpliwie można łączyć początki dzisiejszego Instytutu Botaniki PAN, jest fakt powstania w 1865 roku Komisji Fizjograficznej w łonie Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Dziewięć lat wcześniej Towarzystwo oddzieliło się od Uniwersytetu Jagiellońskiego i stało się niezależną instytucją naukową. W następnym, tj. 1866, roku Komisja otrzymała po raz pierwszy środki finansowe na swą działalność, w tym na założenie zbiorów przyrodniczych. Już jednak w pierwszym roku istnienia Komisji (1865) wpłynęły doń trzy pierwsze zielniki (blisko 1000 arkuszy) dające początek tym zbiorom.

Od samego początku zadaniem Komisji i istniejącej w jej obrębie Sekcji Botanicznej było badanie i dokumentowanie różnorodności flory kraju oraz ekologicznych uwarunkowań

rozmieszczenia gatunków. Uwidacznia to dobrze plan badań Sekcji Botanicznej przygotowany przez organizatora i pierwszego przewodniczącego Komisji i Sekcji – Ignacego Rafała Czerwiakowskiego. Obejmował on cztery działy: florystykę, systematykę, fitogeografię i ekologię (rozumianą wówczas głównie jako „określanie czynników siedliskowych i klimatycznych warunkujących występowanie danych gatunków i formacji roślinnych” oraz „badanie dynamiki i kierunków ewolucji poszczególnych formacji roślinnych, zbieranie danych fitofenologicznych w celu wyznaczenia pór fenologicznych”). Ów plan zadaniowy uzupełniała instrukcja dla członków Sekcji Botanicznej i jej współpracowników, przygotowana i wydana także przez Czerwiakowskiego (1867).

Ryc. 1. Ignacy Rafał Czerwiakowski – pierwszy przewodniczący Komisji Fizjograficznej Towarzystwa Krakowskiego.

Fig. 1. Ignacy Rafał Czerwiakowski – First President of the Physiographical Committee of the Scientific Society of Cracow (TNK).

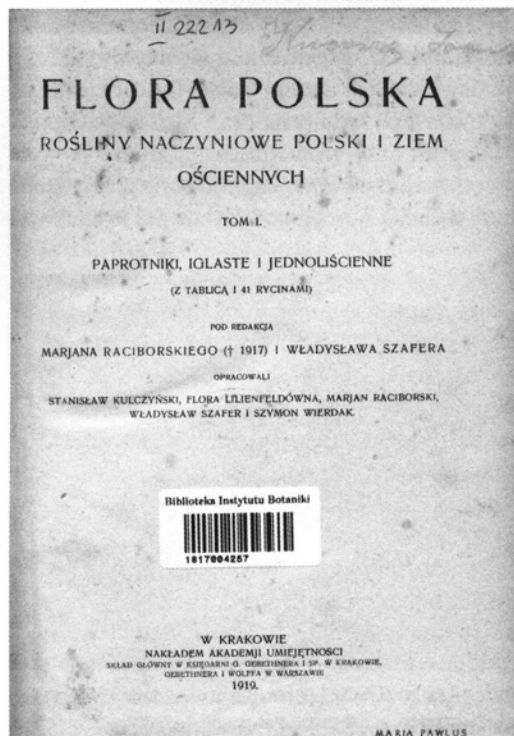
Ryc. 2. Władysław Szafer – twórca Instytutu Botaniki Polskiej Akademii Nauk.

Fig. 2. Władysław Szafer – founder of the Institute of Botany, Polish Academy of Sciences (PAS).

Warto ją tu przytoczyć w całości, gdyż zawiera ona ważne i do dziś rozwijane kierunki czy zagadnienia badawcze: „Pierwszym z nich była roślinność niżowa, wodna i bagienna oraz charakterystyczne dla jej występowania siedliska. Drugim – roślinność wyżynna i górską wraz z gatunkami charakterystycznymi oraz podanie zasięgów poziomych i pionowych. Trzecim – lasy, ich skład gatunkowy (drzewa, krzewy, rośliny zielne oraz grzyby i porosty), zajmowana powierzchnia, gatunki introdukowane i ginące. Czwartym – uprawy rolne, gatunki uprawiane, gatunki towarzyszące różnym typom upraw. Piątym – rośliny niższe, skład gatunkowy, masowe pojawy i przyczyny tego zjawiska. Szóstym – endemizm oraz zjawiska zmienności, w tym formy teratologiczne. Siódmym – zmiany zasięgów gatunków, kolonizacja nowych terenów i wycofywanie się z dotychczas zajmowanych. Ósmym – elementy abiotyczne,

w tym chemizm podłoża i zależność występowania gatunków i zbiorowisk roślinnych od danego typu podłoża. Dziewiątym – zbiorowiska roślinne, ich skład gatunkowy, zależność ich występowania od typu siedliska. Opracowanie każdego z wyżej wymienionych zagadnień mogłoby przynieść w rezultacie co najmniej po jednym rozdziale do planowanego dzieła obejmującego florę Galicji.”

Jak zauważa Köhler (2008), zagadnienia te zostały kompleksowo opracowane dopiero 100 lat później w *Szacie roślinnej Polski* (Szafer, Zarzycki 1977). Obserwacje fenologiczne miała w swych planach badawczych Sekcja Meteorologiczna, a badania paleobotaniczne (początkowo ograniczone do „skamienieli” dokumentujących starsze formy kopalne) wpisane były głównie w zadania sekcji orograficzno-geologicznej.

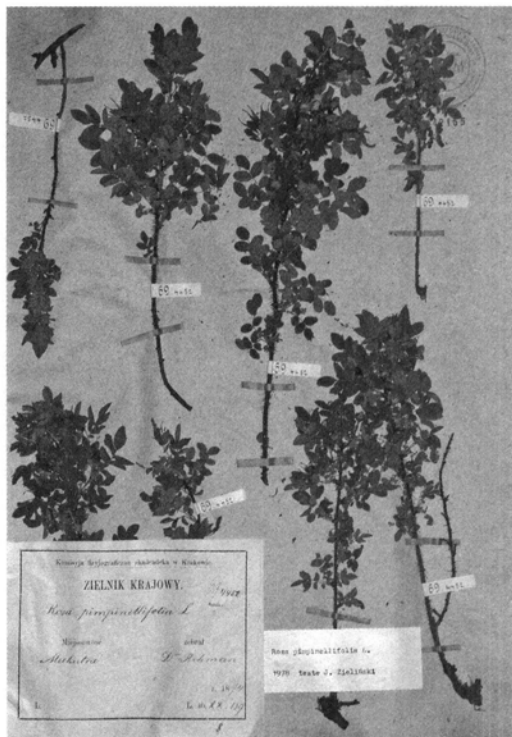

Ryc. 3. Strona tytułowa pierwszego tomu *Flory Polskiej* wydanego w 1919 roku przez Akademię Umiejętności.

Fig. 3. Title page of the first volume of *Flora Polska* published in 1919 by the Academy of Sciences and Letters.

Ważnym momentem w dalszych dziejach Komisji Fizjograficznej był rok 1871, gdy cesarz Franciszek Józef wyraził życzenie, by Towarzystwo Naukowe Krakowskie (wówczas już, wskutek wcześniejszych decyzji Wiednia, Cesarstwo-Królewskie TNK) przekształciło się w Akademię Umiejętności, do czego doszło w roku następnym, dokładnie 16 lutego 1872 roku. Nowo powstała AU, mimo pewnych przemodelowań strukturalnych i formalnych, podejmuje dzieło Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, zachowując Komisję Fizjograficzną, jej zbiory i wydawnictwo oraz dotychczasowe kierunki jej prac.

Kolejne istotne wydarzenie miało miejsce w roku 1919, gdy po odzyskaniu niepodległości II Rzeczpospolita zdecydowała się na przejęcie całości instytucji, jaką była Akademia Umiejętności, zmieniając jej nazwę na „Polska Akademia Umiejętności”. W ramach PAU zachowane zostały wszystkie podstawowe struktury AU, schemat organizacyjny, zbiory, wydawnictwa i kierunki badań. Dalej działała jej Komisja Fizjograficzna oraz Muzeum Komisji Fizjograficznej gromadzące jej zbiory (w tym zbiory zielnikowe). W oparciu o nie prowadzone były badania i przygotowywane prace naukowe

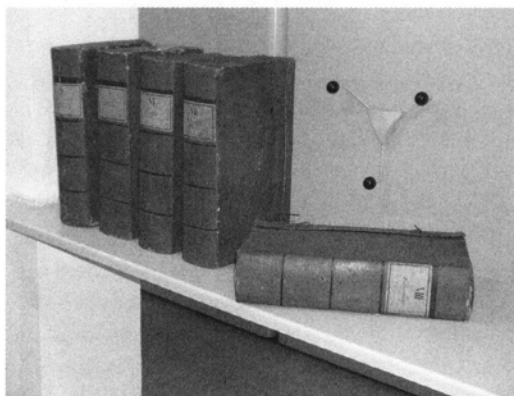
Ryc. 5. Arkusz *Rosa pimpinellifolia* z 1874 roku – w zbiorach Instytutu Botaniki PAN.

Fig. 5. Herbarium sheet of *Rosa pimpinellifolia* from 1874 – in the collection of the Institute of Botany PAS.

oraz podstawowe dzieło *Flora Polska*, którego pierwszy tom, przygotowywany już od paru lat, ukazał się właśnie w roku 1919. Poza intensyfikacją prac, w ogólnym kształcie działalności Komisji niewiele się zmieniło. W okresie międzywojennym wydano kolejne cztery tomy *Flory Polskiej*, następny zaś (szósty w serii) przygotowany do druku, ukazał się dopiero po zakończeniu II wojny światowej.

INSTYTUT BOTANIKI PAN

Lata powojenne, coraz trudniejsze dla wszystkich prawie organizacji wcześniej działających, związane były z różnymi zmianami, które nie ominęły także Polskiej Akademii Umiejętności. Po kolejnych zapowiedziach władz zmierzających do reorganizacji życia publicznego, przyszły konkretne posunięcia

Ryc. 4. Stary zielnik J. Jundziłła z przełomu XVIII i XIX wieku przejęty przez Instytut Botaniki PAN wraz ze zbiorami Muzeum Komisji Fizjograficznej PAU.

Fig. 4. The old herbarium of J. Jundziłł from 18th/19th century from the collection of Physiological Committee of the Polish Academy of Sciences and Letters (PAU) – currently in the Institute of Botany PAS.

prowadzące do powstania Polskiej Akademii Nauk. W swych *Wspomnieniach przyrodnika*, w rozdziale XIII zatytułowanym „Powstanie Polskiej Akademii Nauk, jej oddziału w Krakowie oraz Instytutu Botaniki PAN”, Władysław Szafer (1973) tak opisał ów gorący i pełen napięcie okres: „Pierwsza wiadomość o takich zamiarach [zmian w nauce polskiej – przyp. aut.] przysłała do Krakowa z Gdańska, gdzie Bolesław Bierut, przemawiając na otwarciu Politechniki, wyraźnie oświadczył, że za innymi dokonanymi już przemianami ustrojowymi w Polsce przyjąć musi przebudowa naczelnego organu nauki polskiej, jakim była podówczas Polska Akademia Umiejętności z siedzibą w Krakowie. Pamiętam, że wiadomość tę otrzymaliśmy w Prezydium Akademii w Krakowie od członka Akademii Umiejętności, prof. Hubera. Na przeważającej ilości członków Akademii nie zrobiła ona silniejszego wrażenia i – o ile pamiętam – nikt nie postarał się o poznanie szczegółów kryjących się za ogólnikową zapowiedzią przemian. Zapowiedź ta była stanowcza, lecz w swej formie dyskretna, wyczekująca wyraźnie jakichś propozycji zmian PAU ze strony jej członków. Ja sam byłem przekonany o tym, że, po pierwsze, w ślad za słowami tamtej deklaracji pójdą zarządzenia prawne zmieniające gruntownie organizację najwyższej instytucji naukowej (Akademii Umiejętności); po drugie, że nie było intencją ówczesnego rządu, aby siedzibę najwyższej instytucji naukowej przenieść z Krakowa do zniszczonej Warszawy; po trzecie zaś, że należy przygotować z naszej strony własny konkretny plan organizacji nowej Akademii. Nie znalazłem nikogo, kto by chciał plan taki opracować i dlatego sam go naszkicowałem, proponując połączenie się dobrowolnie polskich towarzystw akademickich odpowiednio wysokiej rangi w jeden Związek Akademickich Towarzystw Naukowych z siedzibą w Krakowie. Chociaż plan ten był ramowy, wydawał mi się zasadniczo trafny. Sądziłem, że po zmianach, jakie do niego wprowadzi dyskusja członków Akademii, może on być konkretną odpowiedzią na wezwanie rządowe. Niestety nie wywołał on szerszej dyskusji i nie dojrzał w konkretny

wniosek krakowskiego ośrodka naukowego. Tymczasem czas płynął, a wraz z nim wprowadzano w życie liczne zmiany przekształcające dotychczasową Rzeczpospolitą Polską.”

Władysław Szafer przytoczył następnie kolejną wypowiedź najwyższych władz oczekujących, jego zdaniem, na ruch PAU i dodał: „Dla nauki najważniejszy i coraz aktualniejszy stawał się długo i starannie przez niektóre koła polityczno-naukowe przygotowywany plan powołania do życia Polskiej Akademii Nauk z siedzibą w Warszawie przy równoczesnej likwidacji Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie oraz Warszawskiego Towarzystwa Naukowego. Długie – i trzeba przyznać nie krępowane – obrady kilku setek uczonych polskich powołanych do nadania temu planowi odpowiedniej formy odbywały się w Warszawie. Równocześnie jednak Akademia Umiejętności w Krakowie i Warszawskie Towarzystwo Naukowe obradowały samodzielnie nad nowymi planami organizacyjnymi jednej Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Było dużo dyskusji, podejmowano też różne wnioski, lecz z nielicznymi wyjątkami towarzystwa te (na walnych zebraniach) zgodziły się zasadniczo z wnioskami wysuniętymi przez organizatorów I Kongresu Nauki Polskiej łącznie z przelaniem swych nieruchomości i ruchomych (częściowo) majątków na własność nowo powstałej Polskiej Akademii Nauk z siedzibą jej władz centralnych w Warszawie.”

Niezależnie od tego, jak będziemy oceniać zarówno intencję, jak i działania ówczesnych władz, które niewątpliwie dążyły do wzmocnienia swej kontroli nad wszystkimi instytucjami Państwa, realizm W. Szafera i chęć uzyskania jak największych korzyści dla Oddziału Krakowskiego, w tym możliwości kontynuacji i rozwoju badań w ośrodku krakowskim oraz w dziedzinach, które on sam reprezentował i których rozwojowi służył w ramach PAU, podpowiadały mu aktywną politykę w tym zakresie. Ta aktywność wiązała się także z faktem, że pełnił on w tym czasie kilka odpowiedzialnych funkcji – był wiceprezesem PAU, dyrektorem jej Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego oraz przewodniczącym dwu komitetów, tj. Komitetu

Ochrony Przyrody oraz Komitetu Badań Fizjograficznych. Widząc nieuchronność nadchodzących zmian i brak aktywności ze strony pewnej części kierownictwa PAU, Władysław Szafer podjął kroki zmierzające do przekształcenia Komitetów, którymi kierował, w instytucje mogące funkcjonować w nowej strukturze powstającej Polskiej Akademii Nauk. Jako przewodniczący Komitetu Ochrony Przyrody już w roku 1951 przekształcił Komitet w Zakład Ochrony Przyrody, a wkrótce potem włączył Zakład w strukturę nowo powstającej na przełomie lat 1951/1952 Polskiej Akademii Nauk. W roku 1952 doszło do zawieszenia działalności PAU, nacjonalizacji jej majątku (zarówno nieruchomości, jak i majątku ruchomego) i przekazania go w większości przypadków nowo powstającym strukturom PAN. Jako dyrektor Komitetu Badań Fizjograficznych PAU, Władysław Szafer podjął starania, by na bazie botanicznego zaplecza tej instytucji stworzyć równoległy Zakład w ramach powołanej do życia PAN. Z niemałym trudem

doprowadził do powstania Zakładu Botaniki PAN w Krakowie. Tak o tym pisał w swoich *Wspomnieniach przyrodnika* (Szafer 1973): „Dla rozwoju botaniki w Krakowie największe znaczenie miało powstanie tutaj ogólnopolskiego Instytutu Botaniki PAN. W toku narad Prezydium Polskiej Akademii Nauk nad organizacją jej placówek naukowo-badawczych, już w 1952 roku uznano za potrzebne powołanie do życia między innymi również placówki służącej rozwojowi botaniki”. Nieco dalej dodał: „Po dość długo trwającym okresie przygotowawczym nastąpiła realizacja tego postulatu. Znalazła ona wyraz w uchwale Sekretariatu Naukowego PAN z dnia 5 października 1953 roku, powołującej Zakład Botaniki jako samodzielną ogólnopolską placówkę naukowo-badawczą z siedzibą w Krakowie. Uchwałą Prezydium PRL z dnia 5 kwietnia 1956 roku Zakład został przekształcony w Instytut Botaniki PAN. Faktem jest, że Instytut Botaniki PAN w Krakowie rozwinął dawne i stworzył nowe kierunki tej nauki, stając

Ryc. 6. Instytut Botaniki PAN przed rozbudową i przebudową (2001 r.).

Fig. 6. Institute of Botany PAS before conversion and extension (2001).

Ryc. 7. Obecny wygląd głównego budynku Instytutu Botaniki PAN od strony ul. Lubicz.

Fig. 7. Institute of Botany PAS – view from the Lubicz street, in 2010.

się czołową i reprezentatywną w Polsce instytucją rozwijającą się z roku na rok. Z chwilą powstania Instytutu zaczął się nowy okres polskiej botaniki, oceniany tak nie tylko w kraju, lecz i za granicą.”

Nowo powstały Zakład, a potem Instytut Botaniki PAN, stał się kontynuatorem wcześniejszej aktywności badawczej prowadzonej w ramach Komitetu Badań Fizjograficznych i Muzeum Komisji Fizjograficznej PAU. Kontynuacja ta wyraziła się nie tylko przez fakt istnienia swoistej unii personalnej, łączącej obie instytucje (osoba Władysława Szafera – organizatora i twórcy Instytutu). Kontynuacja ta znalazła odbicie także i w tym, że Instytut przejął cały bogaty zbiór zielnikowy PAU oraz zatrudnił dotychczasowego jego kustosza (Irenę Kucową). Przejęty zbiór liczył wówczas około 74 tysiące arkuszy uporządkowanych i jeszcze większą liczbę arkuszy (blisko 120 tysięcy) zbiorów nieuporządkowanych, z czego znaczącą większość stanowiły rośliny naczyniowe; reszta to mszaki, glony, grzyby, śluzowce i porosty,

a ponadto również materiały kopalne (por. też Köhler 2002). Poza zielnikiem do Instytutu trafił także niewielki, podręczny księgozbiór botaniczny, który stał się początkiem Biblioteki Botanicznej Instytutu, zasilonej z czasem, m.in. dużym księgozbiorem prywatnym Profesora Szafera. Na marginesie warto wspomnieć, że oba zbiory znalazły dobre miejsce w Instytucie. Skromny początkowo księgozbiór rozwinął się w największą dziś bibliotekę botaniczną w kraju. Gromadzony wspólnie z Biblioteką Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego liczy dziś łącznie około 220 tysięcy woluminów i służy wszystkim ośrodkom akademickim w Polsce. Zielnik przejęty po PAU i przez lata wymagający ogromnego nakładu pracy, która trwała do późnych lat siedemdziesiątych (blisko 100 tysięcy nieoznaczonych i często opisanych tylko kryptonimami arkuszy należało oznaczyć i zaetykietować), stale się powiększał i dziś jest największą krajową kolekcją, liczącą wraz z ikonoteką glonów i zbiorami paleobotanicznymi około 1,5 miliona pozycji inwentarzowych. Wraz

z równoległym, przechowywanym dziś odrębnie Zielnikiem Instytutu Botaniki UJ (około 0,5 miliona) – obie kolekcje liczące około 2 miliony pozycji inwentarzowych stanowią jedną z najważniejszych kolekcji na mapie botanicznych instytucji Europy.

Gdy mowa o historycznej kontynuacji, trzeba wspomnieć także dwa kluczowe wydawnictwa jakimi są *Flora Polska* oraz *Atlas Flory Polski i Ziemi Ościennych* kontynuowane w ramach prac Instytutu Botaniki PAN. Co ważne, kształt instytucji jaką jest Instytut Botaniki PAN odpowiada zakresem i profilem badawczym tej, jaką nakreślił jeszcze Ignacy Rafał Czerwiakowski, wyznaczając profil badań Komisji Fizjograficznej jako instytucji ogólnopolskiej, działającej najpierw w ramach Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, a później w ramach Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności. Dziś oczywiście profil ten w ramach IB PAN poszerzono, a do tradycyjnych kierunków badań – systematyki, fitogeografii czy ekologii – wprowadzono najnowsze metody statystyczne i molekularne oraz szereg metod chemii analitycznej (badania środowiskowe). Nie zmienia to faktu, że główne cele i zadania oraz profil instytucji, a także jej rola w nauce polskiej, pozostają tożsame. W dzisiejszym języku można by określić charakter tej instytucji jako „ogólnopolskie centrum badań i dokumentacji bioróżnorodności roślin o grzybów Polski”. Współczesne badania Instytutu przekroczyły swym zakresem nie tylko pierwotny ich zakres problemowy (o czym już wspomniano); przekroczyły także znacząco granice naszego kraju. Dziś badania bioróżnorodności prowadzone są na wszystkich niemal kontynentach, a sam Instytut stał się ważnym uczestnikiem współpracy międzynarodowej w tym względzie, ale to już zupełnie inne zagadnienie.

ZAKOŃCZENIE

Próbując podsumować całość prezentowanej tu problematyki, można powiedzieć, że w drugiej połowie XIX wieku w środowisku akademickim Krakowa pojawiła się i konsekwentnie

rozwickała ważna instytucja życia naukowego, która z czasem zadecydowała o sile i znaczeniu krakowskiej szkoły geobotanicznej. Była nią Komisja Fizjograficzna, działająca najpierw w ramach Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, potem Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności, w końcu w zmienionej instytucjonalnie formie, w ramach Polskiej Akademii Nauk, ściślej jej Krakowskiego Oddziału i jej instytutów – głównie Instytutu Botaniki, Geologii i Zoologii. Tu zajęliśmy się jedynie ciągiem zdarzeń, który doprowadził do powstania Instytutu Botaniki PAN. Przywołana sekwencja zdarzeń pozwala pełniej prześledzić dzieje botaniki w ośrodku krakowskim i kształtowanie się krakowskiej szkoły geobotanicznej. Pozwala także zobaczyć pełniej miejsce Instytutu Botaniki PAN w tej historii botaniki polskiej oraz ogólnopolską rolę tej placówki.

LITERATURA

- CZERWIAKOWSKI I. R. 1867. Instrukcja dla członków Sekcji Botanicznej Komisji Fizjograficznej. *Sprawozdania Komisji Fizjograficznej* **1**(1866): 91–94.
- DYBIEC J. 1993. Polska Akademia Umiejętności 1872–1952. PAU, Wydawnictwo „Secesja”, Kraków.
- GÓRSKI F. 1974. Botanika w działalności Akademii Umiejętności. W: S. BRZOZOWSKI (red.), Polska Akademia Umiejętności 1872–1952. Nauki lekarskie, ścisłe, przyrodnicze i o Ziemi. Materiały sesji jubileuszowej. Kraków, 14.XII.1972. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, s. 287–295.
- KÖHLER P. 2002. Sekcja Botaniczna Towarzystw Naukowego Krakowskiego i Akademii Umiejętności w latach 1866–1894. *Studia i materiały do dziejów PAU*, tom II. PAU, Kraków.
- KÖHLER P. 2008. Botanika w Towarzystwie Naukowym Krakowskim, Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Umiejętności (1815–1952). *Studia i materiały do dziejów PAU*, tom V. PAU, Kraków, s. 147–186.
- SZAFER W. 1973. Wspomnienia przyrodnika. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk.
- SZAFER W., ZARZYCKI K. (red.) 1977. Szata roślinna Polski. Wyd. 3. Państwowe Wyd. Naukowe, Warszawa.